

СЕМАНТИЧНИЙ РИТМ ТА ЙОГО АКЦЕНТНО-СКЛАДОВА ДИНАМІКА

Стаття присвячена виявленню ступеня кореляції між семантичним та фонетичним ритмом. Виокремлено ритмо-ізотопні ланцюжки дискурсу mass-media та специфіку їх маркування на фонетичному рівні певними метричними угрупованнями. У роботі встановлено специфіку зв'язку акцентного рельєфу із опорними смисловими квантами, значну увагу приділено умовам ритмічної організації тексту.

Ритм як поліфункціональна лінгвістична категорія, що відбивається на різних мовних рівнях (морфологічному, семантичному, синтаксичному, фонетичному) знаходиться у фокусі дослідження багатьох вітчизняних та закордонних лінгвістів, що пов'язано із зростаючим інтересом до дискурсу, як "тексту, зануреному у життя" [1; 2; 3; 4; 5; 6].

У самому широкому сенсі, ритм трактується дослідниками як стійке повторення зв'язків і відносин у просторово-часовому континуумі, що закономірно розвивається. Він відтворюється ні буквальною повторюваністю якого-небудь виразного елемента, а його повторенням у новій, постійно оновленій художній цілісності [5] та виступає як упорядкованість у взаємодії з невпорядкованістю, як норма та її порушення, як підтвердження очікування та його спростування, тобто як певна єдність у різноманітті. У нашому розумінні, саме ритм є основоположним компонентом риторичної стратегії дискурсу, індикатором риторичних прийомів, що забезпечує відносно стабільний режим функціонування дискурсу як суперсистеми й утворює каркас для смислосприйняття. Адресат повідомлення спирається на нього, виокремлюючи в цілісному утворенні найінформативніші його ділянки, що дозволяють охопити всі змістовні сторони дискурсу й створити на їх основі цілісне, інтегроване уявлення про предмет повідомлення. Здатність ритму інтегрувати та делімітувати мовленнєвий континуум, проявляється як на рівні окремих мовленнєвих одиниць, так і на рівні цілого дискурсу й полягає у "здатності менших відрізків формувати більші і більших – об'єднувати менші", що є ознакою цілісності макромовленнєвої одиниці [7].

Слід зазначити, що мовленнєвий ритм визначається як "періодичність схожих та порівнянних мовних явищ й розглядається як загальномовна система" [1]. Він імпліцитно закладений у мові й проявляється в ритмічних стереотипах мовлення і не усвідомлюється носіями мови: він реалізується адресантом і сприймається адресатом автоматично, в цьому проявляється його стабільність. Хоч провідною функцією ритму вважають організуючу, багато лінгвістів схиляються до думки, що ритм як поліфункціональне явище, здатен передавати різноманітні смислові відтінки значення, комунікативну спрямованість дискурсу, тобто брати участь у формуванні смислу висловлювання, що досягається взаємодією засобів супрасегментного рівня із засобами інших мовних рівнів. Однією з функцій ритму, на думку Г. Н. Гумовської, є закріплення того, що повинно бути виявлено, тим самим ритм стає одним з композиційних засобів, за допомогою якого підвищується семантична ємність дискурсу [4]. Він виступає оптимізатором глибинних семантичних відношень тексту, одним із можливих шляхів виходу глибинного смислу на поверхню самої структури. Отже, ритмічність та періодичність процесу розгортання цілісності регулює порядок і одночасно інтенсивність надходження істотно нової інформації на фоні, адаптованому для адресата [3].

У нашому розумінні, в основі ритмічної організації тексту знаходиться семантичний страт ритму, що визначається як квазіперіодична повторюваність мінімальних семантичних ознак і аргументується з позиції ізотопії. Безпосереднім корелятом семантичного ритму є ізотопія плану змісту, яка сприймається як основний закон семантично коректного сполучення слів й актуалізується у свідомості того, хто сприймає текст, кожен раз як необхідну смислову зв'язність [6]. Таким чином, аналіз ритмічної організації дискурсу розглядається нами в контексті семантичної ітеративності. Зазначимо, що механізм семної ітерації полягає в повторенні однакових сем у групах сполучуваних слів, що як результат представляють тематично об'єднану текстову одиницю членування. При використанні семантичного повтору виникає певна надмірність інформації, яка створює умови для актуалізації смислу, що віддзеркалюють ритмо-ізотопні ланцюжки.

Наші спостереження дають підстави стверджувати, що семантичний страт ритму маркується на фонетичному рівні. Ритм як динамічна підсистема є ієрархічним комплексом, де базовим на думку багатьох лінгвістів є складовий ритм, що має "специфічний семантико-часовий характер". Як мінімальна ритміко-просодична одиниця, склад несе в собі наявну сукупність особливостей супрасегментного рівня мовної системи і як мінімальний перцептивний відрізок мовленнєвого континууму набуває акцентної специфікації [7]. Вивчення особливостей угруповання наголошених і ненаголошених складів дозволяє встановити певну упорядкованість, що обумовлює існування

поняття метру в сенсі ритмізації вербального контексту художньої та нехудожньої комунікації. Так метр отримує значення закономірності ритму. Слід звернути увагу на те, що метр як чітка упорядкованість у часі, яка представляє певну повторювану та постійну величину, має стійку канонічність лише в поезії. У віршотворенні метр підпорядковує собі ритм вірша, його "плин", акцентуацію і пунктуацію. У дискурсі, метр, набуваючи значення закономірності ритму, дає опорні пункти для сприйняття, формує уявну сітку-норму повторів, створюючи упорядкованість. Він виступає як засіб кореляції між враженням, отриманим у даний проміжок часу, та проекцією його на майбутнє. Метр виступає як своєрідний код, що певним чином регулює процес смислосприйняття [4]. На наш погляд метричні угруповання, що сигналізують специфіку складового ритму дискурсу, маркують ритмо-ізотопні ланцюжки вербального контексту.

У межах цієї статті, що є фрагментом комплексного дослідження ритмічної організації дискурсу mass-media, представлені певні розвідки у виявленні ступеню кореляції між акцентно-складовою та логікою – семантичною специфікою в жанрі "прогноз погоди".

Корпус експериментально-фонетичного аналізу складають зразки теледискурсу, представлені чоловічим (MG) та жіночим (WG) голосом. Загальна тривалість експериментального матеріалу – 30 хвилин. Мовний матеріал, продюкований носіями англійської мови Великої Британії, проаналізовано на перцептивному рівні.

Специфікою прогнозу погоди, як жанру масової комунікації, є його націленість на вторинного адресата, що прогнозується. Адресат не є в полі зору, тому репрезентація цього дискурсу потребує особливої уваги щодо його просодичної актуалізації в плані створення специфічного "забарвлення" мовлення та коректності реалізації поверхневих структур для досягнення перлокутивного ефекту.

Певну ієрархію смислів, що створює ритмічну упорядкованість моделей дискурсу mass-media та обумовлює процес смислосприйняття можна простежити в наведених прикладах:

WG

Hello there. Well *Scandinavia's* enjoying some *warm* and *settled spells of sunshine*. The same cannot be said elsewhere across *Europe*. Still some *heavy* and *intense downburst* come through Wednesday and again it looks as if it passes into *the Balkans* towards *the centre of Europe* really being a *brand* of those.

Across *Africa high pressure* will be across *South Africa* but still a few *showers* to get rid of first on Wednesday for keeping time before *the sunshine* returns.

Now across *India* we'll have *the monsoon rains* now. We'll also have some *pre-monsoon showers* across *the Northern parts*. So for *Delhi* some *heavy* and at times *thunderly showers*.

Now across *the Middle East* there's mostly a *dry prospect* here, possibly the out *showers* just affecting *the Red Sea cross lanes* and occasionally it could be rather *breezy* through *the Golf*.

Now for *Asia*. Still some *heavy rains* come for *Southern parts of China*. Also for *Hong Kong* a little *shower* is proved to be a little bit *heavy* and *thunderly*.

(BBC World News, 2008)

Наявність декількох ізотопій, які актуалізуються через лексико-семантичний рядок, а саме spells of sunshine, heavy, intense downburst, high pressure, showers, the sunshine, the monsoon rains, pre-monsoon showers, heavy, thunderly showers, a dry prospect, breezy, heavy rains, a shower, heavy, thunderly. Цей смисловий ланцюжок зумовлює появу в дискурсі наступного ізотопного ланцюжка, пов'язаного з географічними назвами, такими як Scandinavia, Europe, the Balkans, the centre of Europe, Africa, South Africa, India, the Northern parts, Delhi, The Middle East, the Red Sea cross lanes, Asia, Southern parts of China, Hong Kong.

MG

Hello! There's some *unsettled weather* on *the North West Part of Europe*. If ignore *France, the South of the UK's* lucky to have some *wet weather* through Friday and into the weekend. *Showers* continue across much of *Southern Scandinavia* and extending across into *East Europe* but *plenty of sunshine* to be enjoyed through the whole of *the Mediterranean*. Some *sunshine* too in *Cairo*. Here's *the temperature's* as *high* as *forty degrees* by Saturday.

It has been very *wet* across *South Africa*. More *heavy showers* to come in *Cape Town* throughout the next couple of days. Very *wet weather* brewing up across *the Philippines* too.

Tokyo's also looking *fairly showery* along *Singapore, Hong Kong*. *Beijing* has *dry* story through this coming weekend. *Temperature's* close to *thirty degrees*. Near *forty-seven* degrees the expectations for *Muscat* by Sunday or *one or two showers* in *Aden*. Bye-bye.

(BBC World News, 2008)

Базова ізотопія представлена більш деталізованим лексико-семантичним рядком, що відтворює певні географічні поняття, які є базовими у даному жанрі, а саме: the North West Part of Europe, France, South Africa, the South of the UK, Southern Scandinavia, East Europe, the Mediterranean, Cairo, Cape Town, the Philippines, Tokyo, Singapore, Hong Kong, Beijing, Muscat, Aden.

На наш погляд, кожний ритмо-ізотопний ланцюжок набуває виділеності завдяки специфічним метричним угрупованням і сигналізує про надходження істотно нової інформації, таким чином висвітлюючи опорні смислові кванти.

Експериментально-фонетичний аналіз на перцептивному рівні дозволяє вичленити специфіку акцентуації ритмо-ізотопних ланцюжків. Слід також зазначити, що спостерігається компактність розташування метричних угруповань, що маркують смислові кванти інформації. Метричні блоки хорей + хорей + амфібрахій + амфібрахій + хорей + хорей + хорей, хорей + хорей + анапест + хорей + хорей + хорей, хорей + дактиль + хорей сигналізують фокус інформації, що вербально представлена ритмо-ізотопними ланцюжками. Наприклад:

WG

Well] *Scandinavia's en*joying some *warm and *settled *spells of *sunshine.

_] ' _ _] ' _ _] _ ' _ _] ' _ _] ' _ _]

(хорей+хорей+амфібрахій+амфібрахій+хорей+хорей+хорей)

The *same cannot be *said *elsewhere across *Europe.

_ ' _] _ _ ' _] ' _ _] _ _ ' _]

(ямб+ +хорей +)

*Still some *heavy and in*tense *downburst] *come through *Wednesday]

' _ _] ' _ _] _ _ ' _] ' _ _] ' _ _] ' _ _]

(хорей + хорей+ анапест+ хорей + хорей + хорей +

and a*gain it looks as it *passes into the *Balkans and towards the *centre of

_ _ ' _] _ _ _ _ ' _ _] _ _ ' _ _] _ _ _ _ ' _ _]

анапест + + + +

*Europe] *really *being a *brand of *those.

' _ _] ' _ _] _ _] ' _ _] ' _]

хорей) (хорей + дактиль + хорей)

Ізотопія "Прогноз погоди у Африці" також має специфічний акцентний рельєф, що тісно пов'язаний з комунікативно релевантними зонами дискурсу.

MG

*More heavy *showers to *come in *Cape Town]

' _ _ _] ' _ _ _] ' _ _ _] ' _ _]

(дактиль + дактиль + хорей + хорей +

throughout the *next *couple of *days

_ _ _ _ ' _] ' _ _ _] ' _]

+ дактиль +)

*Very *wet *weather *brewing up across the *Philippines]

' _ _] ' _] ' _ _] ' _ _ _ _ _] ' _ _ _]

(хорей + + хорей + + дактиль

*too.

' _]

+)

(BBC World News, 2008)

Таким чином, у репрезентаціях представників двох макросоціальних груп, можна помітити кореляцію акцентного рельєфу з релевантними логіко-смисловими квантами інформаційного простору завдяки "компактності" розташування метричних угруповань, які виступають як коннектори зворотного зв'язку між адресантом та адресатом та сприяють досягненню перлокутивного ефекту висловлювання, підвищуючи його семантичну ємність.

Перспективою подальшого вивчення може стати більш глибокий аналіз специфіки функціонування тональної, динамічної та часової підсистем у сенсі виокремлення опорних смислових квантів вербального контексту з урахуваннями гендерної дихотомії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Vyshuk H. Rhythmic adjustment in spoken language // Наукові записки. – Випуск 89 (4). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – С. 285–290.
2. Васік Ю. А. Ритмічна організація англомовного політичного дискурсу (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі промов сучасних політиків Великої Британії): Дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 04. "Германські мови". – Горлівка, 2007. – 234 с.
3. Гумовская Г. Н. Ритм прозаического текста: проблемы, поиски, решения // Сборник научных трудов. – М. : РИПО ИГУМО. – 2008. – № 11. – С. 4–37.

4. Потапов В. В. Языковая специфика структурно-компонентной актуализации ритма речи // *Вопр. языковедения*. – 1993. – № 5. – С. 83–97.
5. Прокопенко С. В. Смысловая функция ритма в тексте (исследование на материале художественных прозаических текстов немецкого и русского языков): Дис. ... канд. филол. наук: 10. 02. 19 "Загальне мовознавство, соціолінгвістика, психолінгвістика". – Москва, 1995. – 258 с.
6. Штакіна Л. Складовий ритм і смислове квантування дискурсу // *Наукові записки*. – Випуск 89 (4). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. – С. 277–280.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2010 р.

Власик Н. В. Семантический ритм и его акцентно-слоговая динамика.

Статья посвящена выявлению степени корреляции между семантическим и фонетическим ритмом. Были выделены ритмо-изотопные цепочки дискурса mass-media и их маркировка на фонетическом уровне определенными метрическими группировками. В работе установлена специфика связи акцентного рельефа с коммуникативно релевантными зонами дискурса, значительное внимание уделено условиям ритмической организации текста.

Vlasik N. V. Semanyic Rhythm and its Accentuation Dynamics.

The article highlights the correlation among the semantic and the phonetic rhythm within the framework of the mass-media discourse. It has been proved that the semantic chains are marked on the phonetic level. The data obtained expose the accentual relief of the semantically relevant information quants. Thorough attention is paid to conditions of rhythmic organization of the text.